

VIHAR JUDIT

ÓE KENZABURÓ

1994-ben az irodalmi Nobel-díjat Óe Kenzaburónak ítelték oda, akinek munkásságában „a jelenkori emberábrázolásban sajátos képzeletvilágot teremtő, mítoszt és valóságot elegyítő kifejezőerőt” jutalmazták. Óe Kenzaburó már a második Nobel-díjas a japán írók sorában. Elsőként 1968-ban Kavabata Jaszunari (1899-1972) kapta meg ezt a magas irodalmi kitüntetést. De rajta kívül a japán írók közül többen is a várományosai voltak a Nobel-díjnak. Tanizaki Dzsunicsiró (1886-1965), Misima Jukio (1925-1970), Abe Kóbo (1924-1993) nemegyszer szerepelt a jelöltek listáján. Egyáltalán nem meglepő, hogy Óe Kenzaburó nyerte el ezt a kitüntetést. Korunkban, amikor újabb és újabb tűzfészek robban ki szerte a világban, az írástudók felelőssége egyre fontosabbá válik. Azoknak az íróknak a szavára kell figyelmeznünk, akik felelősséget éreznek az emberiségért, környezetünkért, azért a világért, amelyben élünk. Óe Kenzaburó szinte minden művében jelen van ez a felelősségérzet, a korai novelláktól a későbbi hosszabblélegzetű regényekig.

Óe Kenzaburó annak a II. világháború után jelentkező írónemzedéknek a tagja, akinek sorsa különböző katasztrófákkal fonódik egybe. 1935. január 31-én született a Japán déli részére eső Sikoku szigetén. Ez a hegyekkel borított terület volt akkoriban az ország egyik legelmaradottabb, legszegényebb vidéke. A földbirtokos családból származó Óe egy Osze nevű falucskában született és nevelkedett. A világháború utáni élet élménye nagy hatással volt rá, meghatározta pályájának korai szakaszát. Még iskolás gyerek, amikor elveszíti édesapját. 1954-ben Óe a fővárosba megy tanulni, és az ország egyik elsőrangú egyetemére, a Tokiói Egyetem francia szakára iratkozik be. Ez az egyetem már eddig is több, későbbi nagy íróit nevelt, így Nacume Szószeki (1867-1916), Nagai Kafú (1879-1959), Siga Naoja (1883-1971), Tanizaki Dzsunicsiró, Kvbata Jaszunari, Abe Kóbo végezte ott tanulmányait.

A diploma megszerzése után Óe Kenzaburó az *après guerre* írócsoport tagjaként egyszeriben elismert íróvá lesz. 1958-ban *Siiiku* című írását (magyarul *Mint egy állatot...* (1965) címmel jelent meg Sz. Honti Mária fordításában) a kezdő íróknak kijáró legnagyobb elismeréssel, Akutagava-díjjal jutalmazzák. Már korai elbeszéléseiben felemeli szavát az értelmetlen vérontás, a háború ellen. A *Mint egy állatot...* hőse a II. világháború óta fogságba került néger katona, akit eleinte idegenkedve fogad a kis japán falu lakossága. Veremben tartja, mint egy állatot, mert fél a furcsa jövővénytől. Később egyre jobban megbarátkoznak vele. Különösen jó kapcsolatba kerül a tizenévesekkel, akik nemcsak ennivalót visznek neki, hanem valóban emberszámba veszik. Amikor azonban kiderül, hogy a foglyot át kell adni a tartományi hivatalnoknak, újból feltámad a háború okozta szembenállás. A felnőtté érett kamasz életében ez nagy tanulság: „Tudtam, hogy a háború véres és hatalmas, nem olyan dolog, ami egyik napról a másikra dől el; háború örökké van. Ahogy a távolabbi országokban

még a birkanyjákat és a pázsitot is elsodorhatja az ár, úgy törhet be hozzánk is a háború.”

A *Ningen no hicudzsi* (1958), amely magyarul *Birkaemberek* címen látott napvilágot a Nagyvilág lapjain, azt mutatja be, hogy mit jelent egy nép számára a megszálló külföldi hadsereg jelenléte. Az embervoltukban megitort japánok mégcsak nem is tiltakozhatnak az idegen katonák megaláztatásaival szemben. Néma birkaként tűrik el emberi mivoltuk porbatiprását. Őe Kenzaburó komor hangulatú korai elbeszéléseiben gyakran hasonlítja hőseit megkínzott, megalázott állatokhoz. Az író kiáll a veszteséget szenvedett emberek oldalán: „A megszegyenítést, a megaláztatást a halál sem törli el”, vallja Őe, aki a lelki pusztulást sokkal szörnyűbbnek tartja, mint a fizikai megsemmisülést.

Az *Okurete kita szeinen* (1962) (Mégkésett ifjúság) című regényének hőse az író nemzedéke. Maga az író is „nemzedéke kitalált önéletrajz”-ának nevezi. Ezt a művet is mint sok más elbeszélését, Őe egyes szám első személyben írta, a bensőségesen önvallomás hangnemét választva. Az egyes szám első személyben íródott alkotások, a napló és az esszéhez igen közelálló zuihicu, nagy hagyományra tekint vissza a japán irodalomban. A X., XI. században a császári udvarban Muraszaki, Szei sónagon és más magasrangú udvarhölgyek művelték, megteremtve ezzel a japán irodalmi nyelvet. Ezek a műfajok később is kedveltek voltak, de valójában a XIX. század második felétől aratnak újra nagy sikert, amikor európai mintára az éregény műfaja nagy népszerűsége tesz szert. Őe Kenzaburó e regénye természetesen sok önéletrajzi vonást mutat. Mint több más későbbi alkotásában, úgy ebben is az ifjúság helyzetét vizsgálja. Őe nemzedékét azért nevezi „megkésett nemzedéknek”, mert ugyan militarista nevelést kapott, mégsem vehetett részt a II. világháborúban és tehetetlenül kellett eltűnnie a háborús vesztesnek kimért megaláztatásokat. Szerinte az állandóan változó és bizonytalan világban főként ez az oka annak, hogy ez a nemzedék állandó identitászárvarral küzd.

A 60-as évek közepétől megváltozik Őe Kenzaburó szemlélete és stílusa. Ő, aki eddig Dosztojevszkij, Sartre és Camus hatása alatt állt és erősen baloldali szellemű írásokat jelentett meg, ebben az új korszakában a szexualitás problémáját tekinti művei központi kérdésének. *Kodzinteki na taiken* (1964) (Önkísérletezés) című regényén Norman Mailer hatása érződik. E regényében hősei szexuális viselkedésének okait tárja fel. A nemiség, Őe szerint az önkifejezés eszköze és a környező világgal való kapcsolatteremtés legfontosabb formája. Ebben a művében is sok az önéletrajzi elem. A regény hőse egy tanár, akinek gyermeke – az atombombatámadás következtében – torzszülöttként jön a világra. Az apa nem képes elviselni ezt a fájdalmat, ott hagyja családját és a nemiségben keres vigasztalást. Hosszú ideig él szeretőjével Afrikában, majd egy napon megtér családjához. A régi buddhista nézet uralkodik benne: az apák bűnei miatt fiaiknak kell megszenvedniük. Ettől kezdve gyermekének szenteli életét. A szerelem és kötelesség közötti konfliktus témája korántsem idegen a japán irodalomban. A kabuki-drámákban gyakran válik központi kérdéssé ez a probléma.

A *Hirosima nóto* (1966) (Hirosimai füzet) című írása az atombomba-robbanás áldozatainak állít emléket, újabb katasztrófa bekövetkeztére figyelmeztet. Mint Ibusze Maszudzsi (1898-) *Fekete eső* című regényében, Hara Tamiki (1905-1951) *A nyár virága* című elbeszélésében, Őe Kenzaburó is hiteles képet fest korunk egyik legré-
misztőbb veszélyéről.

A *Mannen gannen no futobóru* (1967), (Futball 1860-ban) című regénye egy év alatt tizenegy kiadást ért meg Japánban és elnyerte a Tanizaki-díjat. Két testvér sorsának ábrázolásán keresztül azt mutatja be, hogy modern világunkat át meg átszövik a múlt hagyományainak szálai. Milyen ellentmondások születnek ebből? Erre ad választ Óe Kenzaburó. A groteszk és a fantasztikum egyszerre van jelen ebben az alkotásban is. A két, egymástól teljesen különböző alkatú testvér hiába megy vissza falujába, nem leli az oly buzgón keresett népi forrást, amelytől éltető erőt remél. Egyikük passzivitásba menekül. Másikuk a vezér szerepét vállalja, de mindenkinek csalódást okoz, mert számára csak saját hatalmi vágyainak kielégítése, a diktátori szerep eljátszása a fontos. A hatalmi pozíció elnyerése után a közös ügy számára már csak annyit ér, mint egy futballmeccs. Óe, a 60-as évek diáktüntetéseinek reménytelenségére utalva, regényében azt is érzékelteti, hogy hiába múltott el száz év 1860 óta, a világ lényegileg mit se változott.

Következő nagy regénye, a *Kozui va vaga tamasii ni ojobi* (1973) (Körülvettek engem a vizek lelkemig), melyből a Nagyvilág közölt részletet a *Szabad Tengerjárók* címmel Kalmár Éva fordításában. Nem véletlenül választotta könyvének címéül Óe Kenzaburó a Bibliából vett idézetet, Jónás szavait. Az író úgy érzi, hogy miként hajdanában a prófétának, neki is kötelessége figyelmeztetni a nukleáris apokalipszis veszélyére. De Óe nemcsak az atomháborúra gondol. A kógai kifejezés mindazt jelenti, ami „társadalmilag ártalmas”, ami ember és természet létét tönkretelheti. Az ember elszakadt a természettől, kapcsolatuk megromlott, int Óe. Az emberek lába alól kimozdult a talaj, megszűnt az eddigi egyensúly. Egyszer már volt vízőzön, figyelmeztet, és a víz most már a mellünkig ér! A regény főhőse nem talál más kiutat, szellemi fogyatékos gyermekével visszavonul egy atombiztos bunkerbe, hogy a fák és cetek lelkével azonosulhasson. A 70-es, 80-as években Óe hitvallása sok közös vonást mutat be Abe Kóboóval. Az elembertelenedett gépezetté váló világban talán mindketten a diogeneszi hordót keresik. Abe egyik regényében, *A dobozemberben* a főhős egy dobozba vonul vissza. Egyik legsikeresebb alkotásában, *A homok asszonya* címűben pedig szintén eltűnik, a homoksivatagban próbál elrejtőzni.

Óe itt közölt elbeszélése, melynek címe *Kimjó na sigoto* (1958) az író első megjelent alkotása. Még egyetemi éveit írta, az egyetem által kiadott Tókjó daigaku sinbun 32. számában látott napvilágot egy novellapályázat nyertes darabjaként. Az író korai korszakának jellegzetes vonásai már ebben az elbeszélésében is felismerhetők: a megaláztatás elviselésének kérdése, a környezetünkért vállalt felelősség, az ifjúság identitáskeresésének problémája. A rászédett fiatalokkal szemben az író ebben az írásában is mély együttérzésének ad hangot.